

УДК 332.3

А. І. Крисак,

к. е. н., докторант, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

А. Krysak,

PhD in Economics, Doctor Applicant, Lutsk National Technical University, Lutsk

ESTIMATION OF FINANCIAL AND ECONOMIC LAND RELATIONS REGULATION EFFICIENCY CONCERNING AGRICULTURAL LANDS

У статті досліджено окремі аспекти ефективності земельних відносин та здійснено їх нормалізацію завдяки розрахунку індивідуальних територіальних індексів. Критерій оцінки ефективності фінансово-економічного регулювання земельних відносин передбачає застосування підкритеріїв оцінки таких, як: економічна віддача 1 гектара земель сільськогосподарського призначення, нормативна грошова оцінка сільськогосподарських земель та фіскальна віддача 1 гектара земель сільськогосподарського призначення. Здійснено порівняльну оцінку та розглянуто динаміку ефективності фінансово-економічного регулювання земельних відносин за 2000, 2008 та 2013 роки. Результати розрахунку інтегрального територіального індексу визначають рівень ефективності фінансово-економічного регулювання земельних відносин щодо використання земель сільськогосподарського призначення та групування його за порівняно низьким, нижчим середнього рівня, вищим середнього рівня та порівняно високим інтервалами в розрізі регіонів України.

Particular aspects of land relations efficiency are investigated in the article and its normalization thanks to the individual territorial indexes calculation is also provided. The criterion to estimate the financial and economic land relations regulation efficiency provides following subcriteria: economic outturn of 1 hectare of agricultural lands, normative estimation of agricultural lands, and fiscal outturn of 1 hectare of agricultural lands. The comparative estimation and the efficiency dynamic of financial and economic land relations regulation in 2000, 2008, and 2013 are provided and reviewed by the author. Results of the integral territorial index calculation defines the level of land relations regulation financial and economic efficiency concerning agricultural lands and its grouping according to comparatively low, lower than the average, higher than the average, and comparatively high level of intervals in different regions of Ukraine.

Ключові слова: земельні відносини, ефективність, регулювання, інтегральний індекс, землі сільськогосподарського призначення,

Key words: land relations, efficiency, regulation, integral index, agricultural lands.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Землі сільськогосподарського призначення станом на 01.01.2014 р. становлять 42756 тис. га, що складає 70,84% у загальній площі земельного фонду України [7]. Такий значний відсоток зумовлює необхідність регулювання земельних відносин щодо використання, володіння та розпорядження, охорони та відтворення цих земель. Фінансово-економічне регулювання земельних відносин у агропромисловому секторі потребує кваліфікованого обґрунтування їх ефективності, сприяє капіталізації сільськогосподарських земель та залучення інвестицій у сільське господарство.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Загальним проблемам ефективності у природоохористуванні присвятили свої роботи провідні науковці такі як П. Борщевський [1], З. Герасимчук і В. Голян [2], Б. Данилишин [3], Д. Добряк та А. Мартин [4], Я. Коваль [5], А. Третяк [8], М. Хвесик [9], та ін., зокрема, у сфері землеустрою Мартин А.Г. звертає увагу на ефективність землевпорядних заходів при використанні земель, Третяк А.М. зосереджується на екологічній ефективності управління земельних відносин, Борщевський П.П. на підвищенні ефективності використання відтворення і охорони земельних ресурсів регіону, але вони у більшій мірі ведуть дослідження, що ґрунтуються на теоретичних підходах та методологічних засадах земельних

Таблиця 1. Система показників оцінки ефективності фінансово-економічного регулювання земельних відносин

Регіони	Значення показників								
	Економічна віддача 1 га сільськогосподарських земель тис. грн. / га			Нормативна грошова оцінка ріллі і перелогів, гривень за гектар			Фіскальна віддача ріллі, тис. грн. / га		
	2000 рік	2008 рік	2013 рік	2000 рік	2008 рік	2013 рік	2000 рік	2008 рік	2013 рік
АР Крим	2,653	3,934	3,6	10602,728	13255,732	24651,430	0,007	0,0220	0,0358
Вінницька	4,609	6,285	8,7	9490,976	11865,799	22066,600	0,008	0,0260	0,0427
Волинська	3,998	4,743	5,9	8591,907	10741,766	19976,260	0,005	0,0157	0,0257
Дніпропетровська	3,116	4,947	5,9	9333,881	11669,396	21701,350	0,010	0,0314	0,0514
Донецька	3,768	4,659	5,5	10002,140	12504,866	23255,060	0,009	0,0293	0,0481
Житомирська	3,428	3,841	5,3	5903,980	7384,860	13731,640	0,005	0,0145	0,0232
Закарпатська	6,822	8,079	9,2	7569,579	9463,632	17599,330	0,005	0,0170	0,0279
Запорізька	2,661	3,682	4,1	9710,910	12140,764	22577,000	0,009	0,0307	0,0503
Івано-Франківська	6,200	6,435	8,7	8198,460	10250,620	19060,330	0,003	0,0097	0,0151
Київська	4,230	6,534	8,4	9174,369	11469,970	21330,500	0,011	0,0359	0,0592
Кіровоградська	2,866	4,470	5,5	9210,621	11515,294	21414,800	0,010	0,0336	0,0551
Луганська	2,026	3,167	3,3	7610,424	9514,697	17694,300	0,008	0,0289	0,0465
Львівська	5,345	5,827	6,8	7639,668	9552,540	17762,290	0,004	0,0133	0,0219
Миколаївська	2,117	3,562	4,6	7565,210	9458,860	17588,096	0,007	0,0240	0,0393
Одеська	2,975	3,525	4,3	8067,451	10086,080	18756,890	0,010	0,0313	0,0512
Полтавська	3,136	5,509	7,2	9829,335	12288,822	22853,286	0,011	0,0353	0,0578
Рівненська	4,513	5,438	6,8	9011,000	11269,000	20954,000	0,007	0,0218	0,0355
Сумська	3,409	3,681	5,4	8444,479	10557,449	19633,480	0,007	0,0227	0,0375
Тернопільська	4,883	5,588	7,5	8620,595	10777,633	20042,810	0,006	0,0189	0,0308
Харківська	3,514	4,578	5,9	9336,610	11664,010	21688,430	0,010	0,0318	0,0518
Херсонська	2,729	3,845	4,8	9957,429	12448,967	23151,100	0,005	0,0167	0,0273
Хмельницька	4,589	5,030	7,2	9899,424	12376,449	23016,240	0,007	0,0231	0,0379
Черкаська	4,376	7,280	10,1	11424,457	14283,074	26562,000	0,013	0,0427	0,0700
Чернівецька	6,284	7,560	9,4	9756,830	12198,175	22684,710	0,006	0,0188	0,0312
Чернігівська	2,891	3,563	4,4	7008,870	8762,622	16295,010	0,006	0,0196	0,0313
Середнє значення	3,886	5,03056	6,3	8878,453	11100,043	20641,878	0,00753	0,02	0,0402

Джерело: розроблено автором на основі аналізу [7].

відносин, і таким чином досі не в повній мірі з аналітичної точки зору визначена оцінка ефективності фінансово-економічного регулювання земельних відносин та ретельний підбір відповідних показників.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Оцінити рівень ефективності фінансово-економічного регулювання земельних відносин в частині використання земель сільськогосподарського призначення, дослідити існуючі проблеми та обґрунтувати магістральні шляхи вирішення у системі їх регулювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Для ідентифікації найбільш детермінуючих чинників та виявлення наявних резервів підвищення рівня ефективності регулювання земельних відносин визначимо рівень ефективності економічної складової земель сільськогосподарського призначення в розрізі регіонів України.

У межах критерію "ефективність фінансово-економічного регулювання земельних відносин" визначимо перелік часткових показників, які відображають окремі аспекти ефективності земельних відносин для їх нормалізації розрахуємо індивідуальні територіальні індекси. Розрахунок таких індексів базується на припущенні про наявність 2 груп показників ефективності: показників-стимуляторів та показників-дестимуляторів [6]. До показників-стимуляторів будемо відносити показники, зростання яких є необхідною передумовою підвищен-

ня рівня ефективності регулювання земельних відносин до показників-дестимуляторів будемо відносити показники, зменшення яких виступає чинником підвищення рівня ефективності регулювання земельних відносин, виходячи з того, до якої групи показників відноситься конкретний показник, вибирається методика розрахунку індивідуального територіального індексу.

Для забезпечення репрезентативності переважної більшості показників, врахування часових коливань в системі фінансово-економічного регулювання землекористування, ідентифікації наслідків окремих етапів земельної реформи використаємо показники 2000, 2008 та 2013 років.

Враховуючи те, що до цих пір в системі сільськогосподарського землекористування не сформувалися атрибути класичних товарно-грошових відносин у зв'язку з наявністю інституціональних обмежень на вільний оборот сільськогосподарських земель, перелік показників оцінювання ефективності регулювання земельних відносин щодо їх використання має відображати:

- ефективність використання даної категорії земель у продуктивному сільськогосподарському обороті;
- адекватність інституціонального та методичного забезпечення нормативної грошової оцінки;
- дієвість використання податкових регуляторів (земельного та фіксованого сільськогосподарського податку, орендної плати).

Виходячи з наведеного вище, в межах нашого критерію було розраховано такі показники (і на їх основі індивідуальні індекси) рівня ефективності регулювання земельних відносин в частині використання земель сільськогосподарського призначення: 1) економічна віддача 1 га сільськогосподарських земель — відношен-

ня обсягу продукції сільського господарства до площі сільськогосподарських земель; 2) нормативна грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення (ріллі, перелогів); 3) фіскальна віддача 1 га сільськогосподарських угідь (ріллі) — відношення фіксованого сільськогосподарського податку до площі ріллі в окремому регіоні за відповідний рік.

Важливим показником ефективності регулювання земельних відносин в частині використання земель сільськогосподарського призначення є показник економічної віддачі 1 га сільськогосподарських земель, рівень якого з однієї сторони визначається об'єктивними чинниками (природна родючість), а з іншої — суб'єктивними — рівнем механізації сільськогосподарського виробництва, дотриманням сівозмін, науково-обґрунтованим здійсненням гідро- та лісомеліоративних заходів. Порівняно високий рівень економічної віддачі 1 га сільськогосподарських земель у 2000 році спостерігався у Вінницькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій та Чернівецькій областях. Вищий середнього рівень мав місце у Волинській, Київській та Черкаській областях. Нижчий середнього рівень спостерігався у Донецькій, Сумській та Харківській областях. Порівняно низький рівень економічної віддачі мав місце в АР Крим, Дніпропетровській, Житомирській, Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Херсонській та Чернігівській областях. Значний варіаційний розмах між максимальними і мінімальними значеннями показника економічної віддачі 1 га сільськогосподарських земель зумовлений цілим рядом чинників, зокрема, рівнем експортної орієнтації аграрної сфери окремого регіону, рівнем комплексності ведення сільськогосподарського виробництва, відповідністю спеціалізації наявним природно-ресурсним передумовам.

Важливою якісною характеристикою ефективності регулювання земель сільськогосподарського призначення виступає нормативна грошова оцінка ріллі і перелогів. У 2000 році в розрізі регіонів України порівняно високий рівень даного показника спостерігався в АР Крим та Черкаській області. Вищий середнього рівня мав місце у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Кіровоградській, Полтавській, Рівненській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій та Чернівецькій областях. Показник нормативної грошової оцінки (нижчий середнього рівня спостерігався у Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Сумській та Тернопільській областях). Порівняно низький рівень нормативної грошової оцінки ріллі і перелогів мав місце в Житомирській та Чернігівській областях. Така територіальна дисперсія даного показника пов'язана з тим, що в основу методики нормативної грошової оцінки ріллі і перелогів було покладено економічну оцінку земель, яка базувалася на врожайності сільськогосподарських культур у відповідних господарствах (часовий інтервал економічної оцінки торкнувся і докризового періоду — до 1990 року). Це й зумовило порівняно високий та вище середнього рівень нормативної грошової оцінки ріллі та перелогів в регіонах, де в структурі земель сільськогосподарського призначення домінують чорноземи, де застосовувались інтенсивні методи ведення сільськогосподарського виробництва (зрошу-

ване землеробство), переважало високоприбуткове крупнотоварне сільськогосподарське виробництво. Порівняно низький та нижчий середнього рівень мав місце у регіонах, які входять до Карпатського та Поліського економічного району, де рівень врожайності основних сільськогосподарських культур (за винятком культур основної спеціалізації) є нижчим ніж в лісостеповій зоні. Також кількість крупнотоварних господарств з високим рівнем прибутковості у докризовий та в кризовий період тут була значно меншою порівняно з регіонами, де спостерігався порівняно високий та вище середнього рівень нормативної грошової оцінки ріллі та перелогів.

У 2000 році в розрізі регіонів України порівняно високий рівень фіскальної віддачі ріллі спостерігався у Київській, Кіровоградській, Одеській, Харківській та Черкаській областях. Порівняно низький рівень фіскальної віддачі ріллі мав місце у Волинській, Житомирській, Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Херсонській та Чернівецькій областях. Як бачимо, найнижчий рівень фіскальної віддачі ріллі спостерігається в областях, які входять до Карпатського та Поліського економічного району, знаходяться в зоні зрошуваного землеробства (Херсонська область), відзначаються високим рівнем депресивності (Тернопільська область).

Виходячи з викладеного вище, можна констатувати наступне: не спостерігається прямої залежності між величиною трьох показників за критерієм "ефективність фінансово-економічного регулювання земельних відносин", це пов'язано з тим, що спостерігається значний технологічний та інституціональний розрив між веденням сільськогосподарського виробництва в окремих регіонах та в окремих категоріях господарств. Свідченням чого є те, що в регіонах з порівняно високим рівнем нормативної грошової оцінки ріллі і перелогів не завжди спостерігається високий рівень показника економічної віддачі 1 га сільськогосподарських земель. Даний фактор значною мірою зумовив територіальну асиметрію між рівнями інтегрального територіального індексу, визначеного на основі індивідуальних територіальних індексів (економічної віддачі сільськогосподарських земель, нормативної грошової оцінки ріллі і перелогів, фіскальної віддачі ріллі).

Порівняно високий рівень інтегрального територіального індексу за критерієм "ефективність фінансово-економічного регулювання земельних відносин" у 2000 році має місце у Київській та Черкаській областях. Вищий середнього рівня спостерігався у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Закарпатській, Кіровоградській, Полтавській, Рівненській, Харківській, Хмельницькій та Чернівецькій областях. У деяких регіонах інтегральний територіальний індекс був нижчим від середнього рівня, зокрема, в АР Крим, Волинській, Запорізькій, Івано-Франківській, Львівській, Одеській, Сумській, Тернопільській областях. Порівняно-низький рівень інтегрального територіального індексу спостерігається у Житомирській, Луганській, Миколаївській, Херсонській та Чернігівській областях. Низьке значення названого показника у Херсонській та Миколаївській областях пов'язано з тим, що у 90-х роках не відбулося модернізації зрошувальних систем, а на значних територіях вони були фактично демонтовані. Низьке значення інтегрального територіального індексу у Житомирській та Чернігівських областях пояснюється поглибленням кризових явищ в аг-

Таблиця 2. Індекси ефективності фінансово-економічного регулювання земельних відносин щодо використання земель сільськогосподарського призначення

Регіони	Індивідуальні територіальні індекси									Інтегральний територіальний індекс		
	Економічна віддача 1 га сільськогосподарських земель тис. грн. / га			Нормативна грошова оцінка ріллі і перелогів, гривень за гектар			Фіскальна віддача ріллі, тис. грн. / га			2000 рік	2008 рік	2013 рік
	2000 рік	2008 рік	2013 рік	2000 рік	2008 рік	2013 рік	2000 рік	2008 рік	2013 рік			
АР Крим	0,683	0,782	0,562	1,194	1,194	1,194	0,924	0,895	0,892	0,922	0,949	0,865
Вінницька	1,186	1,249	1,367	1,069	1,069	1,069	1,064	1,059	1,064	1,106	1,124	1,162
Волинська	1,029	0,943	0,927	0,968	0,968	0,968	0,639	0,637	0,641	0,870	0,843	0,839
Дніпропетровська	0,802	0,983	0,925	1,051	1,051	1,051	1,288	1,277	1,279	1,037	1,100	1,080
Донецька	0,970	0,926	0,866	1,127	1,127	1,127	1,193	1,191	1,196	1,094	1,078	1,058
Житомирська	0,882	0,764	0,839	0,665	0,665	0,665	0,598	0,588	0,576	0,711	0,671	0,690
Закарпатська	1,756	1,606	1,450	0,853	0,853	0,853	0,690	0,690	0,694	1,051	1,013	0,974
Запорізька	0,685	0,732	0,654	1,094	1,094	1,094	1,261	1,247	1,252	0,998	1,012	0,983
Івано-Франківська	1,596	1,279	1,373	0,923	0,923	0,923	0,366	0,395	0,377	0,896	0,829	0,845
Київська	1,089	1,299	1,319	1,033	1,033	1,033	1,467	1,462	1,473	1,188	1,258	1,268
Кіровоградська	0,738	0,889	0,869	1,037	1,037	1,037	1,369	1,369	1,371	1,032	1,089	1,082
Луганська	0,521	0,630	0,525	0,857	0,857	0,857	1,099	1,174	1,157	0,810	0,874	0,828
Львівська	1,376	1,158	1,077	0,860	0,861	0,860	0,527	0,541	0,544	0,890	0,836	0,814
Миколаївська	0,545	0,708	0,722	0,852	0,852	0,852	0,981	0,976	0,978	0,783	0,842	0,848
Одеська	0,766	0,701	0,674	0,909	0,909	0,909	1,276	1,275	1,273	0,972	0,947	0,937
Полтавська	0,807	1,095	1,137	1,107	1,107	1,107	1,450	1,438	1,439	1,105	1,208	1,223
Рівненська	1,161	1,081	1,078	1,015	1,015	1,015	0,903	0,885	0,885	1,024	0,992	0,991
Сумська	0,877	0,732	0,855	0,951	0,951	0,951	0,915	0,925	0,934	0,914	0,867	0,913
Тернопільська	1,257	1,111	1,184	0,971	0,971	0,971	0,765	0,767	0,766	0,987	0,944	0,966
Харківська	0,904	0,910	0,935	1,052	1,051	1,051	1,278	1,292	1,290	1,072	1,078	1,087
Херсонська	0,702	0,764	0,762	1,122	1,122	1,122	0,684	0,678	0,680	0,825	0,845	0,845
Хмельницька	1,181	1,000	1,134	1,115	1,115	1,115	0,945	0,939	0,943	1,078	1,017	1,062
Черкаська	1,126	1,447	1,587	1,287	1,287	1,287	1,736	1,737	1,743	1,369	1,484	1,532
Чернівецька	1,617	1,503	1,479	1,099	1,099	1,099	0,758	0,766	0,775	1,130	1,101	1,098
Чернігівська	0,744	0,708	0,699	0,789	0,789	0,789	0,824	0,796	0,779	0,786	0,764	0,755
Середнє значення	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Стандартне відхилення індексів від середнього за 2000 рік (σ) =											0,145	
Рівень ефективності в 2000 році:												
1 інтервал:			I <		0,855		порівняно низький					
2 інтервал:			0,855		≤ I <		нижчий середнього рівня					
3 інтервал:			1		≤ I <		вищий середнього рівня					
4 інтервал:			I ≥		1,145		порівняно високий					
Стандартне відхилення індексів від середнього за 2008 рік (σ) =											0,171	
Рівень ефективності в 2008р:												
1 інтервал:			I <		0,829		порівняно низький					
2 інтервал:			0,829		≤ I <		нижчий середнього рівня					
3 інтервал:			1		≤ I <		вищий середнього рівня					
4 інтервал:			I ≥		1,171		порівняно високий					
Стандартне відхилення індексів від середнього за 2013 рік (σ) =											0,181	
Рівень ефективності в 2013 році:												
1 інтервал:			I <		0,819		порівняно низький					
2 інтервал:			0,819		≤ I <		нижчий середнього рівня					
3 інтервал:			1		≤ I <		вищий середнього рівня					
4 інтервал:			I ≥		1,181		порівняно високий					

Джерело: розроблено автором.

рарній сфері цих регіонів та втратою ними традиційних спеціалізацій. Втрата традиційної спеціалізації призвела до розбалансованого використання земельно-ресурсного потенціалу, що сприяло деіндустріалізації сільськогосподарського виробництва в названих областях.

Якщо розглянути динаміку інтегрального територіального індексу за критерієм "ефективність фінансово-економічного регулювання земельних відносин" за

2000, 2008 та 2013 рік, то спостерігається наступна закономірність: у регіонах, де спостерігався порівняно високий та вищий середнього рівня даний показник у 2000 році, у 2008 та 2013 роках спостерігалось як правило, його збільшення; у регіонах, де мав місце порівняно низький та нижчий середнього рівня зростання, за винятком окремих регіонів не відбувалося. Так інтегральний територіальний індекс у Вінницькій обл. у 2008 році порівня-

Таблиця 3. Групування областей України за рівнем ефективності фінансово-економічного регулювання земельних відносин щодо використання земель сільськогосподарського призначення у 2013 році*

Критерій оцінки	Рівень ефективності регулювання земельних відносин			
	порівняно високий	вищий від середнього	нижчий від середнього	порівняно низький
Фінансово-економічне регулювання земельних відносин щодо використання земель сільськогосподарського призначення	Київська Полтавська Черкаська	Вінницька Дніпропетровська Донецька Кіровоградська Харківська Хмельницька Чернівецька	АР Крим Волинська Закарпатська Запорізька Івано-Франківська Луганська Миколаївська Одеська Рівненська Сумська Тернопільська Херсонська	Житомирська Львівська Чернігівська

Джерело: розроблено автором.

но з 2000 роком збільшився на 0,018, у 2013 порівняно з 2008 на 0,038. У Полтавській області даний показник у 2008 році в порівнянні з 2000 збільшився на 0,103; у 2013 порівняно з 2008 на 0,015. У Черкаській області інтегральний територіальний індекс у 2008 році порівняно з 2000 роком збільшився на 0,115, у 2013 році порівняно з 2008 роком на 0,048. Натомість у Житомирській та Чернігівській областях не спостерігалось висхідного тренду в динаміці даного показника. Напрошується висновок про те, що глибока економічна криза у сільському господарстві, яка мала місце у 90-х роках, була подолана у регіонах, які відзначалися високим рівнем прибутковості і в докризові часи, та мали більш сприятливі передумови для розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу аграрної сфери. Подолання кризових явищ у цих регіонах було забезпечено за рахунок зростання рівня концентрації інвестиційних ресурсів шляхом формування інтегрованих підприємницьких структур вертикального та горизонтального типу, підвищення рівня енергетичної спрямованості с/г виробництва (ріпак), поглибленням інтеграції з переробними підприємствами. У регіонах, де ведення сільськогосподарського виробництва потребувало додаткових капіталомістких агротехнічних заходів (зона зрошення та осушення) і мала місце низька інвестиційна привабливість аграрного бізнесу, не відбулося розширеного відтворення потенціалу аграрної сфери. Надзвичайно повільно проходили процеси створення на базі особистих селянських господарств обслуговуючих та збутових кооперативів, що не давало можливості відновити традиційну спеціалізацію і підвищити рівень капіталізації переважної більшості видів сільськогосподарського виробництва.

На основі проведених розрахунків здійснимо групування областей України за рівнем ефективності фінансово-економічного регулювання земельних відносин щодо використання земель сільськогосподарського призначення у 2013 році (табл. 3).

За результатами інтегральної порівняльної оцінки відносно високий рівень ефективності фінансово-економічного регулювання земельних відносин щодо сільськогосподарських земель у 2013 році спостерігається в Київській, Полтавській та Черкаській областях. Це пов'язано з тим, що регіони мають найвищі рівні фіскальної віддачі 1 га ріллі, достатньо високий рівень нормативної грошової оцінки земель, високу частку обсягу продукції,

робіт і послуг сільського господарства у структурі валового регіонального продукту. Разом тим у Київській області переважна більшість сільськогосподарських підприємств найбільш інтенсивно застосовує сучасні технології у агропромисловому комплексі, налагоджені.

За інтегральним територіальним індексом ефективності фінансово-економічного регулювання земельних відносин щодо використання земель сільськогосподарського призначення до групи з вищим від середнього рівня входять Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Кіровоградська, Харківська, Хмельницька, Чернівецька області. У цій групі за названим показником виділяється Вінницька область, яка має сприятливі передумови для розбудови сільськогосподарського підприємства, на відміну від Поліської зони та Карпатського економічного району, і завдяки високому рівню показників економічної віддачі 1 га сільськогосподарських земель, достатніх коефіцієнтів нормативної грошової оцінки земель та фіскальної віддачі, регіон демонструє високий рівень ефективності фінансово-економічного регулювання земельних відносин.

Найнижчим рівнем ефективності фінансово-економічного регулювання земельних відносин щодо сільськогосподарських земель, як показують результати інтегральної порівняльної оцінки, відзначаються Житомирська, Львівська, Чернігівська області, що пояснюється небезпечно низькою часткою сільськогосподарських земель в загальному земельному фонді даних областей (пов'язане ще й з тим, що повною мірою не виконуються навіть науково обгрунтовані агро меліоративні заходи) та незадовільним рівнем ефективності фінансово-економічного регулювання земельних відносин.

Занепокоєння викликає нижчий від середнього рівень ефективності фінансово-економічного регулювання в 12 областях із 25, що складає 48% від загальної кількості регіонів, а особливо у Луганській області. Це пояснюється тим, що регіон хоча й відзначається доволі високим рівнем фіскальної віддачі, прийнятним рівнем нормативної грошової оцінки, але рівень економічної віддачі 1 га сільськогосподарських земель є найнижчим у порівнянні з іншими областями, бо у структурі валового регіонального продукту частка обсягу продукції, робіт і послуг сільського господарства є досить незначною, адже область характеризується потужним промисловим арсеналом. Ураховуючи наявні передумови для зростан-

ня рівня ефективності фінансово-економічного регулювання земельних відносин, в областях, що віднесені до даної групи, можна досягти значно кращих результатів щодо використання земельноресурсного потенціалу, його економічного та фіскального регулювання, виробництва продукції, робіт і послуг шляхом активізації сільськогосподарського підприємництва, стимулювання фінансово-кредитних інструментів системи регулювання (кредитування с/г виробників під невеликі відсотки), які сприятимуть збільшенню процесів капіталізації сільськогосподарських земель та залучення інвестицій у агропромисловий сектор.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отримані результати розрахунків показують можливість підтримання на належному рівні та покращення заходів, завдяки яким здійснюється ефективне фінансово-економічне регулювання земельних відносин щодо використання земель сільськогосподарського призначення у кожній із чотирьох груп регіонів. Високий рівень регулювання досягатиметься через децентралізацію коштів від сплати земельного податку та орендної плати в місцевих бюджетах, застосування реальних ставок земельних платежів, зміну підходу до визначення нормативної грошової оцінки сільськогосподарських земель тощо. Напрями подальших досліджень у цій сфері будуть пов'язані з підбором вихідних даних для проведення відповідних розрахунків для визначення рівнів ефективності соціальної та екологічної складових регулювання земельних відносин щодо земель сільськогосподарського призначення.

Література:

1. Борщевський П.П. Підвищення ефективності використання, відтворення і охорони земельних ресурсів регіону / П.П. Борщевський, М.О. Чернюк, В.М. Заремба, П.І. Коренюк, О.П. Князьков; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. — К.: Аграр. наука, 1998. — 237 с.
2. Герасимчук З.В. Трансформація інституціонального механізму природокористування в умовах глобалізації: екологічні імперативи та системні суперечності: монографія. / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович, В.А. Голян, А.О. Олексюк. — Луцьк: Надстир'я, 2006. — 228 с.
3. Данилишин Б.М. Економіка природокористування: підручник для аспірантів науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів / Б.М. Данилишин, М.А. Хвесик, В.А. Голян; М-во освіти і науки України, Нац. Академія Наук України, Рада по вивченню продуктивних сил України. — К.: Кондор, 2010. — 464 с.
4. Добряк Д.С. Напрями вдосконалення нормативно-правової бази регулювання земельних відносин / Д.С. Добряк, А.Г. Мартин // Землеустрій і кадастр. — № 4. — 2009. — С. 5—10.
5. Коваль Я.В. Научные основы рационального использования и охраны природных ресурсов Полесья Украины / А.С.Новоторов, Я.В.Коваль, Д.К.Прейгер и др.. — К.: Наукова думка, 1993. — 192 с.
6. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: Методы таксономии и

факторного анализа / В. Плюта; пер. с пол. В.В. Иванова; науч. Ред.. В.М. Жуковской. — М.: Статистика, 1980. — 151 с.

7. Статистичний збірник "Україна" 2014 рік — Електронний ресурс — https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm

8. Третяк А.М. Методичні рекомендації оцінки екологічної стабільності агроландшафтів і сільськогосподарського землекористування / А.М. Третяк, Р.А. Третяк, М.І. Шквир. — К.: Ін-т землеустрою УААН, 2001. — 15 с.

9. Хвесик М.А. Комплексна економічна оцінка природних ресурсів: [монографія] / [за заг. ред. д. е. н., проф., акад. НААН України М.А. Хвесика]. — К.: ДУ ІПСР НАН України, 2013. — 206 с.

References:

1. Borshchevskiy, P.P. Cherniuk, M.O. Zaremba, V.M. Koreniuk, P.I. and Kniazkov, O.P. (1998), Pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia, vidtvorennia i ohorony zemelnykh resursiv rehionu [Increasing of regional land resources usage, recreation, and protection efficiency], Ahrarna nauka, Kyiv, Ukraine.
2. Herasymchuk, Z.V. Vahovych, I.M. Holian, V.A. and Oleksiuk, A.O. (2006), Transformaciya instytucionalnoho mehanizmu pryrodokorystuvannia v umovah hlobalizaciyi: ekolohichni imperatyvy ta systemni superechnosti: Monohrafiya [Institutional land usage mechanism transformations under conditions of the globalization: ecological imperatives and systematic contradictions: Monography], Nadstyrya, Lutsk, Ukraine.
3. Danylyshyn, B.M. Hvesyk, M.A. and Holian, V.A. (2010), Ekonomika pryrodokorystuvannia [Land usage economics], Kondor, Kyiv, Ukraine.
4. Dobriak, D.S. and Martyn, A.H. (2009), "Directions for the land relations regulation normative sources improvement", Zemleustriy i kadastr, vol. 4, pp. 5—10.
5. Koval, Y.V. Novotvorov, A.S. and Preiher, D.K. (1993), Nauchnye osnovy racionalnoho ispolzovaniya i ohrary prirodnykh resursov [Scientific basis for the rational natural resources usage and its preservation], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
6. Pliuta, V. (1980), Svravnitelnyy mnohomernyy analiz v mnohomernykh issliedivaniyah: Metody taksonomii i faktornoho analiza [Comparative multidimensional analysis in the economic research: methods of the taxonomy and the factor analysis], Statistika, Moscow, Russia.
7. Statistics digest "Ukraine" (2014), available at: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm
8. Tretiak, A.M. Tretiak, R.A. and Shkvyr, M.I. (2001), Metodichni rekomendacii ocinky ekolohichnoyi stabilnosti ahroholandshaftiv i silskohospodarskoho zemlekorystuvannia [Methodical recommendations for the ecological stability estimation of the agricultural holdings and agricultural land usage], Instytut zemleustroyu UAAN, Kyiv, Ukraine.
9. Hvesyk, M.A. (2013), Kompleksna ekonomichna ocinka pryrodnykh resursiv [Complex economic estimation of natural resources], DU IEP SR NAN Ukrayiny, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 31.08.2015 р.